

Nd.

236. Framvarp

til laga um ágang búfjár.

Flutningsmenn: Bernharð Stefánsson, Jörnundur Brynjólfsson.

I. KAFLI.

Um búfje og friðhelgi lands.

1. gr.

Búfje er talið í lögum þessum allur sá peningur, sem landbúnaður hefir framleiðslu af, svo sem: Kyr, hross, sauðfjenaður, geitur, svín, alifuglar og ef einhverjar nýjar dýrategundir flytjast hingað inn, sem nú eru hjer óþektar.

2. gr.

Gróður lands er friðhelgur, og er því hver búfjáreigandi skyldur að gæta búfjár síns, að það geri ekki öðrum skaða, með þeim nánari ákvörðunum og takmörkunum, sem lög þessi setja.

II. KAFLI.

Um vörsluskyldu.

3. gr.

Þar, sem girðingar greina lönd jarða og settar hafa verið sem varsla af öllum aðilnum, skal ávalt skylt að halda þeim við, svo að fullkomin varsla sje, eftir þeim kostnaðarhlutföllum, sem girðingin hefir verið sett upphaflega, nema nýir samningar verði. Sje samgirt fyrir fleiri býli, er skift lönd eiga, og einn verði fyrir ágangi söknum girðingar, skal bæta ágang eftir mati, ef ekki er í samningi eða samþykkt. Sje vanrækt viðhaldsskylda af einhverjum aðilja og ágangnr hlýst af, ber sá ábyrgð, er vanrækti. Sömnleiðis geta menn í fjelagi komið á hverskonar vörslu sem er um lönd jarða eða landshluta eða milli jarða, eða girt af afrjettarlönd, en jafnan skal þá greinilega fram tekin í samningi kostnaðarhluttaka hvers í byggingu og viðhaldi. Gildir sama um vanrækslu í þessu efni og áður er tekið fram í þessari grein.

4. gr.

Hvert kauptún, sem hefir sjerstaka stjórn eða er sjerstakt sveitarfjelag, er skylt að gera tryggja vörslu um allt land sitt, án tillags frá þeim, er lönd eiga að, hvort sem að liggur engi eða beutiland. Sömmuleiðis þar, sem »hverfi« eða »torfur« ern með fleiri býlum og sami er eigandi að. Skal honum skylt að setja vörslu um alla eignina, þó ekki nema utan túna eignarinnar, ef stór lönd ern.

5. gr.

Skyldur er eigandi ágangsþjenaðar að taka þátt í girðingarkostnaði fyrir engjar eða ræktað land annars manns, ef það liggur nndir verulegum ágangi að öðrum kosti.

III. KAFLI.

Um ítök.

6. gr.

Hvarvetna þar, sem jarðir eiga beitarítök í annara lönd, en eiga þar ekki land nndir, skal skylt að annast, að landeigandi bíði þar engan ágang fram yfir það, sem ítaksrjettindi heimila, og enga vörslu getnr ítakseigandi þar sett, sem landsþjöll ern að, nema með leyfi landeiganda. Sje um skóg að ræða, gilda þar

um þau ákvæði í lögum eða reglugerðum, sem á hverjum tíma eru í gildi til friðunar skóginum.

7. gr.

Nú á maður engjaltök í annars manns landi, og má þá landeigandi ekki beita þangað fjenaði sínum frá því 6 vikur ern af sumri og þar til búið er að slá ítakið og hirða að öllu. Ítakseigandi skal láta vinna ítakið næst eftir túnaslátt, nema öðruvísi semji með honum og landeiganda. Heimilt er itakseiganda að veita vatni á landið, ef hann fær því við komið, og má hann taka torf og grjót í landinu í stíflur og girðingar, er með þarf, en bæta skal hann landeiganda jarðspjöll, er verða af vatnsveitingu hans, eftir óvilhallra manna mati.

8. gr.

Heimilt er itakseiganda, þá er hann flytur hey af landinu, að beita hestum sínum, þó ekki meira en þörf gerist. Setja má hann þar hey saman, ef flutt er næsta vetur, og rista torf á, ef ekki ern landeiganda gerð sjerstök landspjöll utan ítaksins.

9. gr.

Nú hefir itakseigandi girt slægjitak sitt með loknöm hliðum, og er honum þá aðeins heimilt að hafa lokuð hlið frá því 6 vikur ern af sumri og þar til ítakið er alhirt, eins og segir í 7. gr., nema þar sje undir vatnsveiting nýrækt til tüngræðslu, eða tün; mega þá hlið ávalt vera lokuð. Á þá landeigandi heimtingu á að fá metna beit sína í ítakinu og falla greiðslu fyrir.

10. gr.

Ef landeiganda og itakseiganda kemur ekki saman um, hvort landspjöll hafa gerð verið til tjóns landeiganda við notkun eða ræktun ítaks, eða hvað fyrir sknli greiða beit landeiganda, skal eftir ósk hlntaðeiganda dómkveða 2 menn til gerðarinnar; taka þeir sjer oddamann, ef þarf. Greiðir itakseigandi og landeigandi kostnaðinn, að hálfu hvor. Gildir gerð þessara manna þar um.

IV. KAFLI.

Um fjárrekstur í haga og innsetning búfjár.

11. gr.

Eigi má maður reka pening sinn til beitar nær annars manns landi en 500 m. (tvö hundruð faðma tölfræð), nema varsla sje í milli eða peningurinn hafður í höftum eða setið yfir honum, eða einhverjar aðrar hömlur af staðháttum varni því, að hann fari inn yfir landamerki. Enginn má heldur byggja nær landamerkjum en nú var sagt sel, beitarhús, fjárrjettir eða nokkur önnur peningshús, nema áður hafi þar staðið eða sá leyfi, sem land á á móti. Þó má sá, er vill nota rjett til lands fast að merkjum, ef hann hefir boðið gagnaðilja að taka þátt í $\frac{1}{2}$ girðingarkostnaði og hann ekki tekið því boði, vera undanþeginn þessum byggingarákvörðunum.

12. gr.

Ef maðnr rekur pening sinn á annars manns land til beitar eða nær landamerkjnm en 11. gr. ákveður, og gengnr peningurinn þegar yfir landamerki, þá má sá, er fyrir beit verður, í fyrsta skifti taka þann pening og færa eiganda heim. Á þá eigandi að greiða fult gjald fyrir heimreksturinn. Nú kemur peningurinn aftur inn á land grannans fyrir þessar sakir, og er honum þá heimilt að setja hann inn. Sama er og ef peningur annars manns skemmir girðingar eða garða, sem til vörslu eru, eða stekkur yfir slíkar girðingar, enda sjeu þær í gildu standi.

13. gr.

Nú verður maðnr fyrir ágangi af annars manns fjenaði fyrir aðrar sakir en segir í 11. gr., svo sem hirðuleysi fjenaðareiganda, þrábeit eða fyrir enn aðrar orsakir, og hefir þá ágangspolir sama rjett til innsetningar og allrar meðferðar eins og segir í 12.—17. gr.

14. gr.

Þá er ágangsfjenaður er þannig settur inn, á eigandi þann kost að leysa hann út aftur, og skal hann þá greiða 30 an. fyrir hverja sauðkind og geit, en 1 kr. fyrir hvern stórgrip. Þess ntan greiði hann skaða þann, er peningurinn hefir gert á engjum, heyjum, túni, sáðgörðum og girðingnm, eftir því sem 2 óvilhallir næstn grannar meta, er ágangspolir kveður þar til, verði ekki samkomulag um skaðabætur. Geri ágangsfjenaðnr skaða að öðru leyti, svo sem með því að í honnm er graðpeningur, sem gengur laus á þeim tíma, sem ágangspoli verðnr að skaða, varðar það sjerstöknm skaðabótum, er meta skal á sama hátt. Taki maður pening í hagagöngu og gangi hann í annars manns land, skal fyrir hann greiða hálfm meira útlausnargjald.

15. gr.

Tregðist eigandi ágangsfjenaðar að greiða útlausnargjald og skaðabætnr, ef einhverjar eru, er þeim heimilt, er inn setti, að halda svo miklu af fjenaðinum, er útlausnargjaldinn og skaðabótunum nemur, þar til því er að fulln lokið.

16. gr.

Þegar ágangspolir hefir sett inn ágangsfjenað, skal hann samdægurs gera eiganda aðvart nm það. Hann skal ætla fjenaðinnm nóg húsrúm og skal hann ábyrgjast, að hvorki falli hús á hann nje hann troðist nndir fyrir húsþröng; en eigi varðar honum við lög, þó skepnur stangi hver aðra til bana eða farist af þeim orsökum, er honum verður eigi gefin sök á. Sje málnytupeningur settur inn, skal mjalta hann á hverju máli, og á sá málnytuna, er inn setti. Nú kemur eigandi ekki strax að vitja penings síns, og skal sá, er inn setti, geyma hann í 2 daga og gefa hey, ef með þarf, en fá skal hann allan þann kostnað endurgoldinn. Hafi eigandi ekki vitjað penings síns á 2 daga fresti, er ágangspoli heimilt að fá uppboð á svo miklum hluta fjenaðarins, að hann fái allan sinn kostnað endurgoldinn ásamt útlausnargjaldi og skaðabótum, ef eru. Hinn hluta peningsins, er ekki fer fram sala á, skal færa eiganda, og borgar hann hæfilegt gjald fyrir heimreksturinn.

17. gr.

Ef eigandi ágangsfjár tekur pening sinn, sem inn hefir verið settur, úr vörslum annars manns, að honnm fornspröðnm og án þess að hafa greitt áfallinn kostnað, varðar það sektum, 20—200 kr. Sje peningur kominn inn á annars manns land af þeim orsökum, sem segir í 11. og 13. gr., en hefir þó ekki verið settur inn, má eigandi ekki taka hann þar að hinm fornspröðnm, nema hann greiði honnm fult endurgjald, hafi fjenaðurinn gert skaða.

Eigi má reka annars pening úr sjálfs hans landi, svo til ógreiða verði eða skaða. Varðar það 5—100 kr. sekt.

18. gr.

Taki nokkur fjenað annars manns og setji inn, þegar óðruvísi er ástatt en segir í lögnm þessum, skal hann greiða fult endurgjald fyrir skaða, er af því hlýst, auk 10—80 kr. sektar.

V. KAFLI.

Um afrjettarpening og strokufjenað.

19. gr.

Gangi fjenaður úr afrjett i lönd manna og geri þannig átroðning eða skaða, er ágangspoli heimilt að reka hann aftur til afrjettar, ekki styttra en i miðjan afrjett. Gerir hann hæfilegan reikning fyrir rekstrinn til hlutaðeigandi sveitarstjórnar, er greiðir hann úr sveitarsjóði. Verði ágreiningur nm reikninginn, skulu 2 menn meta, er ágangspolir og sveitarstjórn nefna, sinn hvor. Komi þeim ekki saman, taka þeir sjer oddamann. Kostnaður við gerðina greiðist af hálfm af hvornm aðilja.

20. gr.

Gerir strokufjenaður ágang á land manns og eigandi er svo fjarri, að honum verði ekki gert aðvart samdægnrs, skal ágangspolir taka fjenaðinn i vöktum þar til eigandi fær vitneskju um, sje það á þeim tíma, að eigandi bíði skaða af að missa fjenaðinn. Ella skal með hann farið sem afrjettarpening samkv. 19. gr. Fjenaðareigandi greiðir ágangspoli þóknun fyrir vöktum. En reki hann fjenaðinn til afrjettar, greiðir sveitarsjóðnr þess hrepps, er eigandi er búsettur i, kostnaðinn, og fer nm það eins og segir i 19. gr. Vitji fjenaðareigandi ekki þess fjenaðar, er ágangspolir hefir tekið i vöktum, á hæfilegum tíma eftir að hafa fengið vitneskju þar nm, skal farið með fjenaðinn sem afrjettarpening.

VI. KAFLI.

Um itölu í óskift lönd.

21. gr.

Þar, sem óskift eru lönd milli tveggja jarða eða fleiri, er hverjum heimilt, er ofsett þykir í landið eftir afnotahlutföllum, að heimta itölu frá hverjum notanda. Hreppstjóri og úttektarmaður framkvæma itöluna, og greiða ábúendur kostnaðinn eftir afnotahlutföllum.

Greinargerð.

Frumvarpi þessu fylgdu svo hljóðandi athugasemdir frá milliþinganefndinni í landbúnaðarmálum:

Í hinum fornu lögum vorum eru mörg ákvæði um ágang búfjár. Hefir hann frá öndverðu verið talinn saknæmur og valdið skaðabótum og sektum, þó mismunandi hafi þetta verið í okkar lögum og eldri lögum. Páll Briem getur þess í »Lögfræðingi« í ritgerð um ágang búfjár, að eftir Gulapingslögum og Frostapingslögum hafi ágangsfjenaður verið rjettdræpur með vissum takmörkunum. Í Grágás varðaði sektum og skaðabótum ágangur á tún, akra og engi. Í Jónsbók var löggarðsskylda og löggarðsviðhald innleitt eftir Norskulögum. Var þá undir því komið, hvort löggarður var um landið. Skyldi greiða skaðabætur, ef fjenaður fór yfir eða braut löggarð. En væri enginn löggarður, var undir því komið, hvort nokkrum bar að gera garðinn. Bæri engum löggarðsskylda, var skaðabótaskylda fyrir ágang. En vanrækti einhver garðlagsskyldu, þá misti hann skaðabóta fyrir ágang, er garðleysið olli, og varð þess utan að greiða öðrum skaðabætur vegna slíks ágangs.

Þessi ákvæði Jónsbókar þóttu óljós að því leyti, hvort greiða ætti jafnar skaðabætur fyrir allt búfje og jafnt hvort ágangurinn væri á tún, akra eða engi eða annað land. Þegar Jónsbók var lögtekin, 1281, varð óánægja út af þessum óljósu ákvæðum, þar sem horfin voru ákvæði Grágásar um »helgi túns ok akra ok engja«. Leiddi af þeirri óánægju rjettarbót Eiríks konungs Magnússonar 1294. Var með henni sú breyting gerð á Jónsbók, að fullar skaðabætur skyldu greiddast fyrir beit töðu, akra og engja, fyrir fjenað þeirra manna, er beit áttu í örskots-helgi, en fyrir annara fjenað bæði skaðabætur og sektir, og skylt var að hafa löggarð um »hvar sem hlaðit er korni eða töðu«. Þetta eru talin hin gildandi lög um ágang á tún og engjar.

Aftur eru ákvæði Jónsbókar alt önnur um ágang búfjár á haga, þannig: »Hvergi á maðr at bæta fyrir hagbeita«. Þó eru þessi almennu ákvæði með ýms-um undantekningum. Ekki má reka fje of nærri annars landi til beitar; að öðru leyti ef vanrækt er garðlagsskylda, og í þriðja lagi ef lögfestir eru hagar. Heldur ekki má byggja sel, beitarhús eða aðrar byggingar nær annars landi en í örskots-helgi (tvö hundruð faðma tólfræð). Þessar undantekningar sýna, að hagbeit var ekki að öllu ósaknæm. Þó hjer sjeu ekki lengra rakin hin fornu ákvæði, sem

ekki virðist þörf í þessu sambandi, þá sýna þau þó, eins og tekið var fram, að frá alda öðli hefir beit í annars land eða ágangur búfjænaðar verið talinn saknæmur. Hitt er annað mál, að grundvöllurinn undir þessum rjettarákvæðum í Jónsbók, sem í gildi hafa verið og eru, virðist hafa verið nokkuð óljós hvað snertir gildi eignarrjettarins eða helgi lands. Hin flóknu ákvæði um garðlagskyldu sýnast byggð á þeirri rjettarhugsun, að hvorttveggja væri skylda, að passa skepnur sínar og verja land sitt. Að visu segir Jónsbók: »Hver maðr á gróðr á sinni jörð«, en hún segir líka, þó með undantekningum sje: »Hvergi á maðr at bæta fyrir hagbeit«. Af því leiðir, að hagagróður manns er ekki friðhelgur. Þetta ósamræmi stafar af því, að einn er ekki grundvöllurinn. *Allur* gróður lands er ekki friðhelgur, og þar af leiðandi ekki eignarrjetturinn. Hjer rugla hagsmunatriði rjettargrundvællinum, þar sem meiri skaðsemd fylgdi ágangi á tún og engjar en á haga. Einhlítt sýnist, að hjer eigi öllu að ráða helgi eignarrjettarins. Og um leið og á því er bygt, fjarlægist fjöldi vafaatriða, sem einkent hafa flestar tilraunir um lagasetningu um ágang búfjár.

Það má heita stóreinkennilegt og ólíkt öðrum löggjafarháttum Íslendinga, að allar aldir síðan Jónsbók var lögtekin 1281 skuli ákvæðin um ágang búfjár ekki hafa verið numin úr gildi með nýjum lögum. Þetta er því merkilegra, þegar litið er á þann mikla lagasæg, sem afgreiddur er árs árlega af Alþingi. Og líka vegna hins, að þessi Jónsbókarákvæði, sem í gildi eru, hafa alls ekki verið notuð, líklega öldum saman, og eru því sem dauður bókstafur. Til sönnunar þessu eru svör allra hreppstjóra landsins við fyrirspurnum millipinganevndarinnar í landbúnaðarmálum frá 1907. Þar er því undantekningarlaust neitað, að lög þessi hafi verið notuð svo þeir viti til.

Það mætti ætla eftir þessu, að lagaþörf í þessa átt væri ekki mikil og þörfin á að tryggja rjett einstaklingsins hefði ekki verið og væri ekki tilfinnanleg. En það er þó síður en svo sje, þó vaninn hafi gert menn lina í sókninni á yfirbörðinu. Fjölmargar tilraunir hafa þó verið gerðar til þess að fá ný lög í þessu efni. Fyrir 240 árum (1688) kom út konungsbrjef þessu viðvíkjandi og á síðastliðinni öld var mál þetta margsinnis upp tekið, án þess að árangur yrði af. Embættismannanevndin átti að gera breytingu Jónsbókarlaga, og út af því samdi Páll Melsted amtmaður frumvarp til tilskipunar um landbúnaðarmál Íslands. Var þá málið nokkrum sinnum fyrir Alþingi áður en nefnd sú, sem skipuð var með konungsúrskurði 4. nóvember 1870 til að semja ný landbúnaðarlög fyrir Ísland, tók það til meðferðar. Meiri hluta frv. þeirrar nefndar lagði stjórnin fyrir Alþingi 1879, og lá fyrir þingunum 1881 og 1883, þar sem 1. kafli frumvarpsins höndlaði um helgi lands eða ágang búfjár. Á þinginu 1883, þegar afgreidd voru ábúðarlögin, sem dregin voru út úr þessu landbúnaðarfrumvarpi, hnýtti þingnefndin í neðri deild við ábúðarlagafrumvarpið viðauka í 6 greinum um ágang búfjár. Samþykkti deildin það. Var þá talið svo mikilsvert að fá lög um þetta, að ekki mætti dragast, og því sett sem viðauki við alveg ósamkynja mál.

Efri deild feldi þennan viðauka, gegn harðri mótspyrnu, sem byggð var á því, eins og í neðri deild, hve mikil þörf væri á þessum lögum. Síðan var lagður fyrir þingið 1885 sá hluti landbúnaðarfrumvarpsins, er fjallaði um ágang búfjár. Á því þingi var samið nýtt frumvarp, »um helgi lands fyrir ágangi af skepn-

um«, sem ekki var afgreitt. Eftir það lá frumvarp um ágang búfjár fyrir Alþingi 1889. Loks fjallar millipinganefnd í landbúnaðarmálum, sem skipuð var með konungsúrskurði 2. mars 1904, enn um málið; samdi frv. um ágang búfjár með athugasemdum.

Þegar athugaðar eru allar þær tilraunir, sem hjer eru nefndar, til þess að fá sett lög um þetta efni, þá er það ljóst, að bak við þær er brýn þörf. Enda er það víst, að rjettarmeðvitund manna er lifandi fyrir því að biða ekki skaða af öðrum bótaalaust. Hefir líka rjettaröryggi í þá átt verið trygt á flestum eða öllum sviðum nema þessu og lagað eftir nútíma ásigkomulagi. Tími virðist því til kominn að fylla í þetta skarð í löggjöfnni.

Það virðist óþarft að rekja sögu um meðferð þessa máls á þingi eða hjá nefndum þeim, sem um það hafa fjallað. Hún er eiginlega öll sögð með því, sem áður er tekið fram, að málið var altaf óaðgengilegt, vafningasamt og óljóst, sökum þess rjettargrundvallar, sem það var byggt á, þar sem ekki var gengið út frá því, að hver væri skyldur að vakta sinn fjenað og bera *alla* ábyrgð á, að hann gerði ekki öðrum skaða, eða með öðrum orðum, að gróður lands væri friðhelgur. Að fenginni þessari niðurstöðu varðar allur ágangur við lög.

Sýnist þá vera einfaldast og vafningaminnt, að sektir sjeu allar greiddar með ákveðnu útlausnargjaldi fyrir allan pening, þegar þrábeitt eða hirðuleysi með skepnur á sjer stað. Og auk þess skaðabætur fyrir usla þann, er ágangs-fjenaður gerir á ökrum, gördum, engjum, túnum og heyjum.

Margir munu víst hafa þá sögu að segja, að þeir hafi orðið fyrir einhverjum skaða af annara peningi, þó að ekki hafi leitað rjettar sins eftir þeim gömlu fyrirmælum, sem í gildi eru. Enda veldur garðlagsskyldan því, að þau eiga ekki við nútíma ásigkomulag. Af þessu ástandi hefir leitt, að ýmsir ofhlaða land sitt, með það beinlínis fyrir augum, að fjenaður þeirra framfleytist á annara löndum. Er sláandi sönnun þessa dæmi það, er millipinganefndin frá 1907 tilfærir í athugasemdum sínum við frv. um ágang búfjár. Skal það tekið hjer upp. Er það hreppstjóri í Skagafjarðarsýslu, sem segir frá:

»Jeg þekki hjer skamt frá mjer 2 bændnr, sem árlega taka hagagönguhross; annar hafði þau um 60 í fyrra, en hinn yfir 80. Einn bær er á milli þeirra, en bóndinn þar tekur engin hagagönguhross, hefir þó talsvert land og er sjálfur hrossafár. Allir mega geta nærri, hve miklum ágangi hann verður fyrir af þessum mikla hrossasæg frá hinum, þegar þau hafa svo uppurið lönd þeirra sjálfra, að á vorin sjest varla stingandi strá, en í flóum sjást aðeins berar kvisthríslur á stangli«.

Þessi lýsing á viðar við, og má skjóta því til allra löggjafa þessarar þjóðar, hvort þeir þekki ekki eitthvað í þessa átt. Væri svo, má fullyrða, að hvorttveggja verði gert: að vernda lönd fyrir slíkri meðferð og tryggja rjett þeirra manna, er fyrir slíkum búsiþjum verða. Það myndi líka sannast, ef heppileg lög um ágang búfjár yrðu sett, að þau gerðu miklu meira gagn og »grannasættir« en menn gera sjer grein fyrir með fljótri yfirvegum.

Það hefir verið ætlun sumra manna og komið fram undir umræðum þessa máls, að eins og frv. um ágang búfjár hafa legið fyrir myndu þau valda eilífum málarekstri, ofsóknum og hatri, ef þau yrðu að lögum. Það var nokkur

ástæða til þessarar hræðslu út af sumnum ákvæðnum, sem mestnum vafningum gátu valdið, ef til málarekstrar kom. En það er í fyrsta lagi litlar líkur til þess, að lög þessi yrðu mikið notuð, nema þar sem ágangur hefir verið úr hófi og óánægja eða jafnvel hatuð ríkir út af honum. Þar verður ekki vont verra, heldur miklu fremur myndi það skapa sættir. Sá, sem hefir framið órjettinn, sættir sig við að verða að hætta því. Í öðru lagi, ef sektarákvæðin eru einföld og óbrotin, geta þau engum málaflækjum valdið. Annarsstaðar, þar sem fjenaður gengur sitt á hvað á grannalönd, er venjan og afskiptaleysið búin að friða svo, að engar líkur eru til, að byrjað yrði þar á snudurgerð, þar sem líka álitamál væri nú vinning, ef til streitu kæmi. Hitt er líklegra, þar sem svo stæði á, og enda víðar, að menn gerðu með sjer frjálsa samninga, byggða á ákvæðum laganna. Væri þá markinu náð með lagasetningunni.

Skal nú ekki fjölyrt frekar um undirbúning eða tilgang og þýðingu þessa frv., heldur skýrðar hinar einstöku greinar.

Við 1. gr.

Hjer eru alifuglar taldir með búfje, og byggist það á því, að þeir bíta gras eins og annar fjenaður og flokkast því með öðrum beitarpeningi, er skemdir getur gert. Hefir þeim því lögfræðilega verið skipað með búfjenæði.

Við 2. gr.

Eignarrjetturinn er friðhelgur eftir stjórnarskránni. Gróður lands er eign þess, sem landið á eða hefir umráð yfir. Af þessu leiðir, að sjerhverjum er óheimilt að beita annars land. Verður að binda hann þeirri skyldu, ekki einasta að gera það ekki visvitandi, heldur einnig að girða fyrir, að það geti orðið. Hvíllir þessi skylda jafnt á öllum, og verður því engum órjettur ger sjerstaklega.

Við 3. gr.

Viða eru nú girðingar, með mismunandi gerð, settar niður sem varsla og gerðar samkvæmt lögnum um girðingar eða samþykktum, svo að fullgildar sjen. Er gengið út frá, að þeim reglum sje fylgt, sem þegar eru á komnar, og viðhaldsskyldan hvíll á sama grundvelli. Eru þetta ný ákvæði um garðlagsskyldu og af sömu rót rúnnin sem hin fornu. Nú eru girt af heiðalönd og gerðar hverskonar samgirðingar með ákveðinni þátttöku hvers hlutaðeiganda, og virðast engin ný ákvæði þurfa um það hvað búfjárágang snertir. Þó er það hjer npp tekið, að bæta eftir mati ágang, sem einhver kynni að verða fyrir innan samgirðingar, þar sem skift er lönd milli býla og ekki þykir einhlítt, að ítala sje gerð eftir 21. gr.

Við 4. gr.

Sjálfsgat þykir, að kaupún, sem er sjerstakur hreppur, girði á sinn eigin kostnað land sitt án tillags eða þátttöku frá þeim, er lönd eiga að. Venjulega er ágangur frá kaupúnnum með ógirt laud margfaldur við það, sem á sjer stað annarsstaðar, og því ranglátt, að þeir, sem fyrir ágangi verða, sjen kúgaðir til að kosta girðingu. Kaupúnalönd eru líka oftast ákveðin með sjerstökum lögum, annaðhvort sem verslunarlóðir eða ræktunarlóðir, og er því rjett, að þau

sjen háð sjerstökum skyldum. Og sannreynd er það, að þar er oftast eða æfinglega ofsett í land.

Rjett sýnist einnig, þar sem sami eigandi á fleiri smábýli í »torfu« eða »hverfi«, að varsla sje um. Byggist það á sömu rökum og girðing kanptúnalands, að þaðan er meiri ágangshætta.

Við 5. gr.

Það getnr orðið til hagnaðar fyrir þann, sem ágangsfjenað á, og jafnframt til samkomulags, að hann taki þátt í girðingarkostnaði hjá ágangspoli fyrir engjar eða ræktað land, til þess að fríast við sektir og skaðabætnr, er geta leitt af áganginum. Því virðast þessi ákvæði rjettmæt.

Við 6. gr.

Frá fornu ern viðá beitar- og engjaltök. Þar hagar svo til, að itakseigandi á aðeins gróður landsins, en ekki landið sjálf. Verðnr þar að tryggja rjett landeiganda, að hann ekki biði tjón af notknu itaksins. Hafa svipuð ákvæði gilt frá fornöld og verið tekin npp af þeim, sem áður hafa gert tilrann að fá um þetta ný lög.

Við 7.—10. gr.

Peir, sem eiga engjaitak í annars manns landi, eru eftir fornum lögnm útilokaðir frá að bæta ítakið eða rækta, þar sem laudeigandi mátti beita ítakið allan ársins hring, nema frá því er 6 vikur voru af sumri og til þess er ítakið var hirt. Þar sem líklegt er, að þessari venjn hafi víðast verið fylgt, þykir rjett að láta hana gilda, að óbreyttum kringnmstæðnm. Aftur á móti sýnist ekki rjett, þar sem svo hagar til, að koma má þessum ítöknm í rækt með vatnsveitingnm eða túngræðslu, að fyrirmuna itakseiganda það. En af því leiðir, að girða þarf ítakið og fá það fullfríðað árið nm kring. Er þá afnuminn rjettnr landeiganda til beitarinnar, enda sýnist hann ekki mega vera því til fyrirstöðu að anka ræktun landsins. En að sjálfsgöðu verður hann að fá beitina metna til verðs og fullnaðargjald fyrir.

Einfaldast virðist að útkljá ágreining, sem verða kann nm landspjöll við notkun ítaks, með gerðardómi. Og sömuleiðis, að beitarvat verði þannig gert. Koma hlutaðeigendur sjer saman um að fá dómkvadda 2 menn til gerðarinnar, er taka sjer oddamann, ef þarf.

Annars verðnr líklega allnr landspjalla-ágreiningur útkljáðnr eftir vatnalögnnm.

Við 11. gr.

Jónsbókarákvæði heimila ekki rekstur fjár til beitar eða byggingu sels, fjárrjetta eða beitarhúsa nær landamerkjum næsta manns en 200 fadma tólfræð, nema einhverskonar varsla eða hindranir sjeu á milli. Ákvæði þessi hafa auðvitað átt að draga úr því, að ágangnr yrði á land grannans og fyrirbyggja það, að menn þannig notuðu annars land af ásettu ráði með því að beina skepnm að því. Ákvæðin geta enn orðið til varnaðar, ef laklega er gætt skyldunnar að vakta fjenaðinn. En rjett sýnist að gera undantekningu frá byggingarákvæðnnm, ef gagnaðilja hefir verið boðið að kosta girðingu að hálfu leyti, en hann neitað,

svo hinum sje anðveldara að nota land sitt að merkjum, þótt hann þrátt fyrir það sje skyldur að vakta fjenað sinn.

Við 12.—14. gr.

Það, sem ríkast hefir verið í hyggju þeirra manna, sem unnið hafa að því að fá ný lög sett um ágang búfjár, millipinganeftnda, þingneftnda og Alþingis, er um innsetningu á skepnum. Hefir það sýnilega vakað fyrir mönnum, að með þessum forun ákvæðum yrði best ljett af ágangi, enda voru sum frnmvörpin áður um innsetningu á skepnum. Þetta mun líka verka best á hirðnlausu menn. Þeir trjenast npp á því að borga innsetningargjaldið, þótt lágt sje, og fara smám saman að láta líta eftir fjenaði sínum. Ekki er ætlast til þess, að ákvæðum þessara greina verði beitt, þegar fjársamgöngur ern sem mestar haust og vor og erfiðast að hafa hemil á skepnum stónum. Þó geta komið fyrir þær kringumstæður, að þan eigi þá einnig við. Upphæð innsetningargjaldsins getnr altaf orðið álitamál. Miða verður við það, að gjaldið er sekt fyrir að nota eign annara. Kost má það telja við þessi ákvæði, að fyrir þeim er ekkert nmstang annað en sala einhvers hluta fjenaðarins til lúkningar gjaldsins, sem sjaldan eða aldrei kæmi til. Sömnleiðis er ólíklegt, að oft kæmi til mats á skaðabótum, því það er rjettara fyrir eiganda ágangs fjenaðar að komast að samningum við ágangspoli heldur en að eiga nndir mati, þar sem ágangspolir er látinn hafa rjett til að nefna matsmennina. En það virðist ekki vera ranglált, þar sem hinn fremur stöðugt órjettinn. Ef lög eiga nokkru sinni að ná tilgangi sínum, þannig, að bæta það, sem þau höndla um, nppræta óvenjur og koma á reglu, þurfa þan að vera sem einföldust og hafa hreinar línur. Oft er það, að ýms ákvæði í lögum, sem eiga að miða að einhverskonar jöfnuði, valda vafningum og málaflækjum og halda nppi óvenjum og lögbrotum.

Minui hlnti landbúnaðarneftndarinnar frá 1877 var mjög andvígur þessum innsetningarákvæðum. Taldi hann, að þau myndu verða til þess að spilla öllum friði milli nágranna. Þetta telur nefndin hinu mesta misskilning. Megn ágangur milli býla veldur einatt stöðngri óvild og jafnvel hatri. Er það eðlilegt, að sá, sem fyrir órjetti verður og getur ekki rjett hlut sinn, ali óvild til hins. Skýr lagaákvæði eru ein megnug að bæta úr því. Ekki sýnist heldur líklegt, að byrjað yrði að beita þessum ákvæðum án þarfa, þar sem þan eru jafnhandhæg báðum aðiljum og yrði úr því óþarfur skinnaleikur.

Hjer eru sett ákvæði um sjerstakar skaðabætur fyrir tjón, er graðpeningnr veldur í búfje manna. Eru miklar umkvartanir um það víðsvegar um land, að mönnum, sem ætla að hafa eitthvað af ám sínum geldar, er það ómögulegt vegna ágangs af hrútum annara, sem látnir eru ganga með fje síðari part vetrar. Kemnr út af þessu fjöldi haustgotunga. Verður að ákveða mönnum hjer fylstu skaðabætnr fyrir alt það tjón, er þeir verða fyrir í þessu efni. Þykir ekki einhlítt, að þetta verði bætt nema með lagaákvæðum og skaðabótaskyldu.

Við 15. gr.

Ákvæði þessarar greinar tryggja ágangspoli innsetningargjaldið, ef það er

ekki greitt strax. Eiga þau að vera til þess að slíkt komi ekki fyrir, því fáir myndu vilja eiga undir því, að selt yrði af fjenaðinum til lúkningar gjaldinu.

Við 16. gr.

Þessi grein þarf ekki skýringar. Hjer eru tekin upp hin fornu ákvæði, sum þó nokkuð breytt. Þannig á nú sá málnytuna, er inn setti. Þykir ekki ástæða til að láta hann hafa önn fyrir henni, ef eigandi ágangsfjenaðar hirðir ekki meira um pening sinn en það, að hann hirði hann ekki strax. Eldri ákvæði voru og þau, að innsetningarfjenaður átti að geymast til »fimmtar«, eða í fimm daga. Hjer er lagt til, að það sjeu ekki nema 2 dagar, og þykir það nægur tími, því ef eigandi byggir svo fjarri, að tækifæri væri ekki að ná honum innan 2 daga, myndi vera um stroknfjenað að ræða. Nú er líka auðveldara að koma skeytum til manna en var í fornöld.

Við 17. gr.

Ekki þykir rjett, að eigandi ágangsfjenaðar greiði útlausnargjald, þó fjenaður hans sje kominn í annars manns land eða engi, ef verknaðnrinn hefir ekki verið framinn, að setja hann inn; en að sjálfsögðu greiðir hann fullt gjald fyrir allan nsla, er fjenaðurinn gerir. Að öðru leyti þarf greinin ekki skýringar.

Við 18. gr.

Ákvæði þessarar greinar eiga að tryggja það, að lög þessi verði ekk misbrúkuð.

Við 19. gr.

Í ýmsum fjallskilareglugerðum eru ákvæði um það, ef afrjettarpeningur gerir ágang á lönd manna, sem næstir húa afrjett, eða leitar í heimahaga. Eru oft lagðar kvaðir á þá menn, sem við afrjett húa, eða þá, sem reka þurfa af sjer afrjettarpening, að gera það að einhverju leyti eða öllu leyti á sinn kostnað. Ákvæði þessi geta ekki samrýmt stefnu þessa frumv., þar sem sú skylda er ekki lögð á menn að verja lönd sín. Heldur verða sveitarstjórnir eða umráðameun afrjetta að sjá um, að ágangur verði ekki af afrjettum. Þessi ákvæði í fjallskilareglugerðum hafa lögfræðingar álitid, að ekki hefðu lagagildi. Sýslunefndir hefðu ekki vald til þess að leggja slíkar kvaðir á menn.

Við 20. gr.

Það er oft mikilsvert fyrir eiganda stroknfjenaðar, að hann sje stöðvaður og tekinn í vöktun. Svo er með fje í ullu, ef rúning er í nánd eða stendur yfir, og meðan förgun fjár stendur yfir o. s. frv. Ákvæðin eiga að tryggja það, að eigandi fjenaðarins verði ekki fyrir skaða. En sje ekki þessn til að dreifa og eigandinn geri sjer ekki ant að vitja fjenaðarins, þykir rjett, að hann sæti sömu meðferð og afrjettarpeningur. Mundi sveitarstjórn, þar sem fjenaðareigandi býr, ekki láta honum haldast uppi með það, að vitja ekki fjenaðar og baka sveitar-sjóði kostnað.

Við 21. gr.

Grein þessi þarf ekki skýringar, en þykir nanðsynleg, svo undir þessum kringumstæðum bíði ekki einn ágang af öðrum.